

Pyhy tebip

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Pyhy tebip

PYHY TEBIP

Pyhy tebip 1909-njy ýylda eneden doglup, 1982-nji ýylda aradan çykýar. Maşgalanyň körpejesi hem-de düşbüjesi bolany üçin, ol dädese Eseniň ýanynda bolup, onuň tebipçiligini öwrenýär. "Şägirt halypadan ozdurmasa, kär ýiter" diýlişi ýaly, ol azy ýaran tebip bolup ýetişýär. Esen tutulandan soň, Pyhylaryň maşgalasyny serhet boýundan gaýrak – demir ýoluň ýakasyna göçürýärler. Ahyrynda-da Pyhy Gumdagda ymykly mesgen tutýar. Ol birküç sany at saklap, mal-garasy bilen meşgullanýar. 12 ýyl Hywa argyşa gatnaýar. Ýylda birki gezek gidipdir. Şonda aňyrda Aşyr Kakabaýewlere myhman bolýar eken. Uruş ýyllarynda Krasnowodskide işçi batalýonynda işleýär. Şondan beýläk onuň döwlet kärhanalarynda işläň wagty bolmandyr. Öz öýüne gelyän näsaglara em edipdir we mal-garasy bilen güýmenipdir. Indi bolsa, Pyhynyň tebipçiligi baradaky gürrüňlere başlalyň.

Öňem aýdyşymyz ýaly, Pyhy uruş ýyllarynda Krasnowodskide işçi batalýonynda işläpdir. Olar köplenç Bakuwa, Mahaçkala gidýän gämilere ýük ýükläpdirler. Bir gezek Pyhy dagy şäherden uzakda işläp ýörkärer, onuň aýagyna pürs gaçyp, daraklygyndan döwülýär. Aýagulag ýagdaýy kyn, dogtora haçan eltiljegi belli däl. Şonda Pyhy döwülen ýeriniň iki tarapyndan agaçdan galyp edip daňýar. Doktora eltenlerinde, pl Pyhynyň aýagyna seredip geň galýar: "Sen menden ozdurypsyň. Bar, git-de, alty aýdan gel" diýip goýberýär. Öýüne pişekli gelen Pyhy şonça wagtdan soň pişegini taşlap batalýona barýar.

Jebelden Anna ýa Gaýly şyh bolmaly, aýaly ikisi gyzlaryny getirýärler. Gyzyň goşarynda biri-birinden ýakyn ýerleşen, üç barmagyň uzynlygy çemesinde iki sany hatja şekilli siňnil bar eken, gaty bigelşik bolup durupdyr. Gyzyň ejesi:

– Pyhy aga, şuňa bir, hiý, em bolmazmy? Dogtorlara eltsek

kesýärler, şondan soň siňňil ýene-de çykýar – diýip ýüzlenýär.
– Dogrudyr, kesseň öňküsindenem çalt öser, gögerip oturan agaja suw beren ýalydyr. Siz gaýga galmaň, Alla ýol berse, men siziň gözüňiziň alnynda ol siňňili aýrarn. Ýöne häzirlikçe diňe birini aýyrmaly bolar – diýip, Pyhy jogap berýär.

Pyhy bir gökje matany gaty berk işýär. "Gyzym, men seniň siňňiliňe ot basjakdyryn, aňryňy bak-da, çydajak bol, beter çydamasaň-da aýt" diýip, gyza tabşyrýar. Özünüň ýakyn kömekçisi we körpe ogly Mämmede gapdalynda matanyň üstünde tüýkülikläp sakyz ýenjip oturmagy buýurýar. Şondan soň işilen matanyň ujuny ýakýar-da, siňňile basyp başlaýar. Gyz görgüli köp çydaýar, ýöne edil ýüregine basylyp durlan ýaly bolansoň, ahyryn mundan artyk çydamajagyny aýdýar. Pyhy ot basmasyny aýyrýar-da, matadaky sakzy ýaňky ýere basýar. Ýarym sagat dagy geçenden soň, ýaňky matany silterläp çekip goýberýär welin, siňňil düýbüniň hatjasy bilen eline gelýär duruberýär. Gyzyň gözleri ümezläp, oturan ýerinde çaykanyp gidýär, ýöne özünden gitmän saklanýar, tiz özünü dürseýär.

– Gördüňizmi, biriniň özi gyzyň ýüregine agram saldy. Ikisini häzir edip bolmaýar diýýänimiň sebäbi şol – diýip, Pyhy aýdýar.

Pyhy gyzyň ene-atasyna ikinji siňňili hem özleriniň edil şeýdip aýryp biljekdiklerini, ýöne emi azyndan ýedi günden soň etmelidiklerini aýdyp goýberýär.

Soň bir gün şol gyz Gumdaga baryp, ikinji emi hem edendiklerini, özünüň siňňillerden dynandygyny gürrüň berip, Pyhy aga minnetdarlygyny bildirýär.

Pyhy aganyň tebigçiligi bilen bagly onuň ogly Mämmed şeýle gürrüňleri berýär.

– Bir gün daşarda dädemiň atlaryna iým-suw berip ýördüm. Golaýymda bir maşyn gelip durdy. Ondan geýnülü, syratly, çiginleri dagy ýumralup duran bir rus ýigidi çykdy. "Men dogry geldimmikäm?" diýip, maňa bir kagyzy uzatdy. Kagyzda dädemiň ady ýazylypdyr. "Dogrudyr, geliberiň" diýdim.

– Men Kiýewden, özümem göreş boýunça Ýewropanyň çempiony. Göreşip elimi agyrtdym. Elimden agyr ýük asylan ýaly, gerşim gaçyp barýar. Barmadyk, görkezmedik ýerim galmady. Daşkentde

keselhanada ýatyrkam, tötänlikde bir ermeni adamsyna duşdum. Meniň düşen ýagdaýymy eşidip: "Türkmenistanyň Gumdag diýen ýerinde Pyhy tebib bardyr, seni şol bejeler. Bu ýerde ýatmada, göni şoňa git. Meniň eplenmeýän aýagymy edil üç günde bejerip goýberdi. Ol ýaşula men-ä haýranlar galandyryn" diýdi. Indem size gelşim. Nähili, dost, ýaşuly meni kabul edermikä? – diýip, ýaňky pälwan ýigit maňa ýüzlendi.

Menem:

– Häzire çenli dädemiň gelen adamy kabul etmän gaýtaran ýeri ýokdur. Ýör, ýaşulyňyň ýanyna baraly – diýip, ony dädemiň ýatan öýüne alyp bardym. Dädem körpeçäniň üstünde ýassyklary ýassanyp, ýüzin ýatan eken. Biz girenimizde yzyna gaňrylyp seretdi. Görse, dag ýaly ýigit üstüne abanyp dur. Ýylgyrды-da: "Tapyp ýören zadyň näm-aýt seň?" diýdi.

– Däde, bu ýigid-ä elim agyrýar – diýýär.

– Eliniň agyrýany görnüp dur-a onuň. Hany, meniň ýanymda oturdada, bu ýigidiň aýdýanlaryny terjime et – diýdi. Özi-de azaktenek orsça bilýädi-dä, ýigide ýüzlendi: – Sadys, synok.

Pälwan gürlledi, men terjime etdim, dädem diňledi. Gürrüň gutaransoň, pälwanyň ellerini barlaşdyryp çykdy. "Bä, muňa meniň güýjüm dagy ýetermikä? – diýdi. – Hany, şu ýigitden sora, agyra çydarmyka?

Men terjime edenimden, ýigit janygyp, ellerini hereketlendirip: "Meni şundan gutarsa bolýar, gylyç bilen kellämi kesiş, çydaryn" diýdi.

Dädem ýigidiň elinden maňa tutdurdy. Ikimiziň güýjümüzizi jemlemelidigimizi, aýdan wagty meniň eli göni aşak däl-de, gapyrga tarap tomlabrak çekmelidigimi berk tabşyrdy. Özi bolsa ýigidiň gerşine dyzyny, ellerini goýdy-da, maňa: "Çek" diýdi. Dädem ýokardan basdy, menem tomlabrak aşak çekdim. "Hytyrt" edip ses çykanam şol welin, ýaňky pälwan ýigit beýleki eli bilen dädemi dolap alypdyr, edil guş göteren ýaly öýüň içinde aýlap ýör. Özem begenjinden ýaňa uçaýjak bolýar. Dädemi eltip, ýerinde goýýar, ýene-de begenji içine sygman, baryp gujaklaýar, göterip öýüň içinde aýlap başlaýar. Minnetdarlykdan, haýran galmakdan ýaňa kellesini ýaýkaýar. Men ahyry: "Ýaşulymyz kän bir oýun göterip ýören adam däldir, indi

boldy edäý" diýdim.

Dädem gyşaryp ýatan ýerinden ýigide seretdi:

– Beter ir begeniberme, entek seň eliň bolanok.

Şatlanyp duran ýigidi gussa basdy:

– O näme üçin bolanok, ýaşuly? Agyry uçan ýaly boldy, elimem gül ýaly, ine, seret – diýip, elini eýläk-beýläk hereketlendiriberdi.

– Oglum, seniň omaça süňküň kürekden çala çykyp durupdyr. Eger ol doly çykan bolsa bilerdiler, bejelerdiler. Çala çykanda, ilmesi kyn bolýar. Köp wagt geçip, eliň sim berç ýygnapdyr. Şu wagt saňa gowy ýalydyr, ýöne şol sim berçi aýyrmamak, seni soňra gaty horlar. Sen bizde üç gün bol, şondan soň ýagşyja gutularsyň.

Şeýdip, şol ýigit bizde üç gün boldy. Özüne bir öý, ýatar ýaly diwan berdik. Iýjek-içjegini kem etmedik. Dädem onuň eline suwuny alar ýaly kakmajyň bir ýüzüni duzlap, çalaja bişirip ýapdy. Sim berçini aýyrmak üçin, duz atylan peşewi gyzdyryp ýapdy. Gündizlerine ol ýigit bilen posýologyň içine gezelenje gidýärdim. Şonda oglanlar bu pälwan ýigide gözleri gidip seredýärdiler.

Üç gün geçdi. Dädem ýigidi ýanyna çagyryp, elini barlap gördi. "Bar, oglum, turnik oýnap gör" diýdi. Öýümiziň golaýynda turnik bardy. Iki bolup bardyk şoňa. Turnikde şeýle bir oýnap başlady, her aşyrylanda dagy ol sarsyp-sarsyp gidýärdi. Oýnap bolanyndan soň, onuň 32 kilogramlyk agyrlyk daşyna gözi düşdi.

– Mişa (meniň adymy şeýle tutýardy), ýaşula aýtma, men şol daşy götereyin – diýdi.

Menem bolýar diýip jogap berdim. Diýseň güýçli, pälwan ýigit eken-dä. 32 kilogramlyk daşy pyrlaberdi, ilki bir eli bilen, soňra bir barmagy bilen göterip dur-da emgenmän.

Ýene dädemiň ýanyna geldik. Barlaşdyrды. "Agyrýarmy?" diýip sorady. "Ýok" diýen jogaby eşidibem: "Indi oglum, arkaýyn gaýdyp bilersiň" diýdi. Ýigit: "Mişa, baranymda türgenleşip başlabersem bolarmyka?" diýdi. "Ertiriň özünde başlabersin" diýip, dädem diýseň ynamly jogap berdi.

Hoşlaşmaly pursat geldi. Ýigit bilen dädemiň gaşynda otyrys.

– Mişa, ýaşuludan sorasana, bejereni üçin näme bermeli? –

diýip, ýigit sorady.

– Dost, bu soragyňy ýaşula aýdyp bilmerin. Henize-bu güne çenli oňa şeýle soragyň berlen ýeri ýokdur. Ýaman gaty görer – diýip, menem oňa jogap berdim. Onda-da ýeň bererli däl: "Maňa şeýle ýagşylyk eden adamy boş goýup bilmerin" diýip, şol haýyş edip dur. Ahyry bolmady. Onuň haýyşyny dädeme aýtdym. Dädem ýigidiň ýagdaýyna düşünip oturan bolmaga çemeli, gaharlanmadam, ýigidiň ýüzüne mähir bilen seretdi-de: "Spasyba skažy, synok" diýdi.

Ýigit şondan soň maňa ýüzlendi:

– Meniň iň soňky haýyşymy bitir. Şu ýaşulynyň dünýäde iň gowy görýän zady näme? Şony bir aýt.

Menem:

– Ýaşulynyň-a gowy görýän zady ýokary sortly hindi gara çaýdyr – diýip jogap berdim.

Ýigit alkys baryny aýdyp hoşlaşyp gitdi. Birki aýdan soň, posylka bilen 10 kilogram gowy çaý iberipdir. Dädeme soň-soňlaram birnäçe hat ýazdy.

Pyhy tebibiň adamlara em eden ýerleri sanardan köp. Ýegenberdiniň ogly Çopanyň aýaly Ogulbibiniň hiňňildik uçanda bili üzülýär. Şony ýöredip goýberýär. Eýýup hojanyň aýaly Jereniň gersine mäs çykyp erbet horlanda, Pyhy ony şol dertden gutarýar. Haýsy birini aýdyp çykjak.

Pyhy tebip mallaryň-da dürli syrkawçylygyny bilýär we bejerýär eken. Şolaryň hem biri bilen tanyşsak kem bolmazmyka diýýäris. 1956-njy ýylda Gumdagda Hajydurdy gara toý edýär. Şol toýda-da uly at çapyşygy bolýar. Toýuň önüsyrasynda köp ýerden atlar gelýär. Däneatadan Welinýaz (meşhur Jemer seýsiň ogly), Şyhy, Nyýazmämmet seýis, Geldimämmet, Nury agsak, Hajydurdy keýik, Taýty kör, Hudy daz ýaly seýisler ýygnanýarlar. Ol wagt topar-topar bolup, biri-birleri bilen bäsleşip, her topar beýleki toparyň garşysyna haýsy aty çykarmalydygyny maslahatlaşar eken. Şyhynyň atyndan beýleki toparyň gorkusy bar eken. Ýöne ertesi çapgy diýlen günü Şyhynyň atynyň aýagyna ýüzlük çüý boýa-boý çümüp duruberipdir. Şyhy näme etjegini bilmän, atynyň daşynda pelesañ urýarka, gapdalyndan geçip barýan Hajydurdy keýik: "Hä, Şyhy, indi seniň kelläň meniň torbamdadyr" diýip,

gödek degişmesini oklaýar. Ozalam ahmyrly Şyhynyň muña hasam jany ýanýar, alaçsyzlykdan ýanynda duran Pyhynyň ýüzüne seredýär, Pyhy oglanlaryň birine: "Bar, öýde gara dări bardyr, şony alyp gel" diýýär. Däri getirenlerinden soň, ol atagzy bilen çüýi sogrup alýar, çüýüň giren ýerine därini ýagşyja dykýar we oňa ot degirýär. Däri gürpüldäp ýanyp gidýär. Pyhy seýse: "Atyňy hiç zat bolmadyk ýaly çapga taýýarlaber, ertir, nesip bolsa çapar" diýýär.

Pyhy ertesi gelip ata syn edýär, eýesine ony sekiz aýlaw goýbermegi maslahat berýär. Şyhynyň dagy toparýndan iň uly on aýlaw isgenderli Nury agsagyň (merhum) garaja atyny goýberýärler. Nury agsak güýçli seýis eken. Aty dört aýlaw geçenden soň, onuň suwa ýakylmandygyny bilýär. Atyby saklap, bir bedre suw berýär-de, gaýtadan goýberýär. Suwdan ganan at şondan soň şeýle bir çapýar, hatda pellehana beýleki atlary bir aýlaw yzda galdyryp gelýär.

Gezek sekiz aýlaw goşuljak atlara gelýär. Pyhy Şyhynyň atynyň çapyksuwarýna berk sargaýar: "Men atyň ýagdaýyny synlap durjakdyryn. Men aty sakla diýsem, hiç kime gulak asman, ony bir gyra çykararsyň". Atyň eýesine bolsa adamlary taýýar edip goýmalydygyny, at gelen badyna ony tutmaga häzir bolmalydygyny tabşyrýar.

At pellehana birinji bolup gelýär. Çapyksuwar aty saklandan, Pyhy dagy derrew ony gujaklaýarlar. At janawar aýagynyň gangny seçelendirip; üç aýak bolup, bir ýanyna agjak-agjak bolup dur diýýär. Onuň üstüne keçe oklaýarlar. Pyhy bir bedre solýarka getirdip, atyň çüý geçen aýagyny şoňa sokýar we ýarym sagat çemesi saklaýar. Şondan soň: "Hany, aty on-on baş ädim ýörediň" diýýär. Özi bolsa atyň yzyna düşüp gidýär. Ýaradan akýan gan togtapmy, togtamanmy, şoňa seredýär eken. "Baryň, aty gezmelediberiň" diýýär.

Pyhynyň ýakan därisi çüýüň giren deşiginiň içini dolduryp, ýel çekmekdrn we yza bermekden goran eken. Aýlaw gitjek atyň ýarasynyň ganajakdygyny, ýöne onuň gyzgynyna sekiz aýlawy geçjekdigini Pyhy oýlanyp-ölçerip bilen eken. Pyhy şol gezek seýdip, Şyhynyň atyny çapga goşup bilmän, ahmyrlu bolmazlygyna sebäp bolan eken.

Geliň, ýene-de Mämmet aganyň gürrüňlerine dolanalyň.

Pyhy tebip demirden, agaçdan dürli gurallary ýasamaga-da ussat eken. Yzçylykdan oňat baş çykarypdyr. Bir gezek gundagly Myray Hojamyrat pälwan oglunyň gapysynda bakyp oturan goýny ýitýär. Mal eýesi muny gelip Pyha aýdýar. Pyhy haýatdan çykyp giden goýnuň galdyran yzyna düşýär gidiberýär. Yz obanyň gaýrasyna alyp barýar. Şol ýerde üç sany adamyň yzy goşulyşýar-da, ýene oba tarap gaýdýar. Yz bir öýüň gapysyndan getirýär. Üç sany ýigit eýwanda kart oýnap oturan eken. Olar Pyhy bilen gadyrly görüşýärler, düşege geçmegi mürähet edýärler. Onda Pyhy: "Oglanlar, düşege geçip oturjak däl, alyp gaýdan goýnuňyzy äkitmäge geldim" diýýär. Ýigitler ýeserlik bilen göz gypyşyp, hezik edip gülýärler: "Pyhy aga, o nämäniň goýny, biz-ä goýun gören dälde" diýişýärler, "Aý, oglanlar, onçasyny özüňiz görüň, şol duran üç jübür aýakgab-a: "Goýny biz alyp gaýtdyk" diýýärler". Oturanlar ýene-de gülüşýärler: "Baý, Pyhy aga, ogurlyk edip dagy senden gutulyp boljak däl-ow, gözleýän goýnuň kümede durandyr", "Ýere basmajak bolsaňyz, ogurlyk ediberiň" diýip, Pyhy-da degişýär. Ýigitler tazygup ýören goýnuň ýitikdigini bilip alyp gaýdypdyrlar. "Eýesiniň kimdigi eşidilişer" diýip garaşyp oturan ekenler..

Mämmet aga şeýle ýatlaýar:

– Dädem özüniň haçan ýogaljakyny-da aýdan adam. 60 ýaşlarynda dädem atdan ýykyldy. Arkasynda dürbüsi bar eken, şonuň üstüne ýykylypdyr. Bil oňurgasynyň ýelekleri (süňkleri) döwletpdir. Dädemiň döwlen ýerini seýikledim. Bir gün şeýle diýdi: "Ha-aý, men ölsem il-gün şulara galjak-da. Eliň dagy nähili seň, edil demir ýaly ahyryn". Dädemiň aýdany dogrudy, onuň öz elleri em edende edil pamyk ýalydy, syrkaýyň ynjajak gümany yokdy. "Biz-de indi bir zatlar-a oňaryamykak diýýäs. Göwnüýetmezçilik eden bolýaň, seni-de bejerýän-ä men" diýip, çyna berimsiz garşy çykdy. "Ony häzir bileris. Men saňa bir sorag berjek. Seniň meni bejersiňde näme kemçilik boldy?" diýip sorady. Men hem: "Hemme zat göwnejaý boldy. Ýöne ýelekleriň biri gyşaryp, saňa ynjalyk bermeýän bolaýmasa" diýip jogap berdim. "Bä, senden-ä bir zat çykaýmagy-da mümkin" diýdi dädem, soň biraz diňşirgendi-de, sözünü dowam etdi:

– Oglum, aýdýanyň dogry. Şol ýelek gatyra hereket etsem, böwrege sanjar durar. Böwrek çişer, gan ýygnar. 12 ýyldan soň, ol ýarylar, meniň agzymdan gan geler, şol hem meniň gutardygyndyr – diýdi.

Ömrüniň ahyrky günlerinde ýagdaýy ýaramazlaşanda, şeýle diýipdi:

– "Bir böwregi operasiýa edip aýyrýarlar" diýýärler. Ol maňa gerek däl. On iki synam sag indimmi, on iki synam sag bolup-da giderin. Bizi dünýä inderen Alladyr, almaly wagtyňam özi bilýändir.

Ýykylandan 12 ýyl geçenden soň, dädem öz aýdyşy ýaly bolup aradan çykdy.

Pyhy tibibiň Nepes, Arazmämmet, Mämmet, Enetäç, Amanbibibi diýen perzentleri bolupdyr. Olardan Nepes ýogalyp, galanlary ýaşap ýörler.

Geldimyrat HOJAMYRADOW.

"Balkan" gazetini, 1996 ý.

Taryhy şahslar